

Design and Validation of a Social Responsibility Policy-Making Model in Higher Education

Mehdi Farzam Nahad¹, Hajieh Rajabi Farjad², Javad Mehrabi³

Received: July. 23, 2025; Accepted: Sep. 3, 2025

DOI: [10.22034/scm.2025.536595.1930](https://doi.org/10.22034/scm.2025.536595.1930)

Abstract

In recent decades, higher education institutions have faced increasing demands that go beyond their traditional roles of teaching and research. Universities are now expected to act as key agents in promoting civic values, addressing societal challenges, and advancing sustainable development. Despite this global trend, Iran's higher education system lacks a coherent, localized policy framework for institutionalizing social responsibility.

This study aims to design and validate a public policy model for embedding social responsibility within Iranian higher education. Adopting a mixed-methods approach, the qualitative phase involved thematic analysis of semi-structured interviews with 18 higher education experts, while the quantitative phase applied structural equation modeling (SEM) using Smart PLS on data collected from 287 faculty members.

The findings identified six major themes encompassing 26 key components, including macro-level policymaking, cultural attitudes, legal frameworks, institutional capacity building, university-community engagement, and the realization of a developmental university. The model demonstrated strong validity through composite reliability, convergent and discriminant validity, and acceptable values for R^2 , Q^2 , and GOF. The results suggest that social responsibility in higher education cannot be achieved through isolated or voluntary initiatives. Instead, it

¹, PhD Student in Public Administration (Decision Making and Public Policy), Department of Public Administration, Q.a.c, Islamic Azad University, Qazvin, Iran.
mahdi.farzamnahad@yahoo.com

² Associate Professor, Department of Human Resource Management, Amin Police University, Tehran, Iran (Corresponding Author). hajieh_rajabi@yahoo.com. iau.ir@0078710871

³ Assistant Professor, Department of Public Administration, Department of Public Administration, Q.a.c, Islamic Azad University, Qazvin, Iran. Mehrabijavad@yahoo.com, iau.ir@5089358184

must be embedded into national policies, legal systems, institutional culture, and operational strategies. The proposed model offers a conceptual and practical framework for policymakers, university administrators, and accreditation bodies to align academic institutions with societal needs.

Keywords: Social Responsibility, Public Policy, Higher Education, Thematic Analysis, Structural Equation Modeling

Purpose

In recent decades, higher education systems worldwide have been confronted with expanding expectations that go far beyond the traditional missions of teaching and research. Universities are now expected to act as socially responsive institutions that contribute to sustainable development, civic empowerment, ethical engagement, and the resolution of societal challenges. Despite this global transformation, evidence suggests that the Iranian higher education system lacks an integrated, indigenous, and policy-oriented framework for institutionalizing University Social Responsibility (USR). Fragmented initiatives, inconsistent governance structures, and the uncritical transfer of corporate social responsibility (CSR) models into the academic context have resulted in significant gaps in policy design and implementation. This study aims to address these gaps by designing and validating a comprehensive policy model for embedding social responsibility in Iran's higher education system.

Methods

This applied research was conducted using a mixed-methods exploratory design. In the qualitative phase, data were collected through semi-structured interviews with 18 experts in higher education governance, public policy, and social responsibility. Thematic analysis—conducted through a six-stage coding process using MaxQDA—yielded the core dimensions and components of the proposed model. To ensure rigor, member checking, analyst triangulation, and comparative validation with existing literature were employed.

In the quantitative phase, the extracted components were operationalized into a structured questionnaire, which was distributed among 287 faculty members from Islamic Azad University in Alborz Province. The measurement and structural models were evaluated through Confirmatory Factor Analysis and Structural Equation Modeling (SEM) using Smart PLS. Reliability (Cronbach's alpha and composite reliability), convergent validity (AVE), discriminant validity (Fornell–

Larcker criterion), predictive relevance (Q^2), and overall fit (GOF) were applied to validate the model.

Findings

The qualitative analysis resulted in the identification of six major dimensions and 26 core components of USR policy-making in higher education:

Macro-Level Policymaking

Cultural Attitudes and Normative Orientations

Legal and Regulatory Structures

Institutional Capacity Building

University–Community Engagement and Social Alignment

Developmental and Transformative University Functions

These dimensions encompass operational, cultural, structural, and ethical requirements for institutionalizing social responsibility. The quantitative results confirmed the robustness of the model. All factor loadings exceeded acceptable thresholds, composite reliability and Cronbach's alpha values were greater than 0.70, AVE values were above 0.50, and R^2 values indicated moderate to strong explanatory power. The GOF index (0.259) verified an acceptable overall model fit.

Discussion

The model demonstrates that USR is a multidimensional construct requiring simultaneous attention to governance, culture, legal frameworks, and community engagement. The findings underscore that social responsibility in higher education cannot be realized through symbolic actions, isolated initiatives, or purely voluntary programs. Rather, coherent policy design, legislative reinforcement, cultural transformation, and participatory governance are essential conditions for embedding USR within the institutional fabric of universities.

The study aligns with global perspectives on stakeholder theory, institutional theory, and sustainability-focused higher education reforms. However, it provides a uniquely contextualized and culturally grounded model suited to the Iranian academic environment, addressing the limitations of CSR-derived models that fail to account for the mission-driven, public-good nature of university systems.

Implications

The proposed policy model offers practical guidance for higher education policymakers, university leaders, and accreditation bodies. It can support:

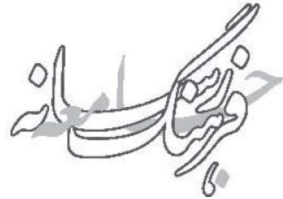
strategic decision-making and long-term planning,
integration of social responsibility into educational and research missions,
reform of governance and regulatory frameworks,
enhancement of university–community partnerships,
and evaluation and benchmarking of USR performance.

Ultimately, the model contributes to strengthening the societal relevance, legitimacy, and developmental role of universities in Iran.

Bibliography

- Carroll, A. B. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business Horizons*, 34(4), 39–48.
- Coulhou, F., & Menezes, I. (2020). University–community engagement and social responsibility: A cross-European comparative perspective. *International Review of Education*, 66(3), 337–360.
- Filho, W. L., Shiel, C., & do Paço, A. (2019). Implementing and operationalising integrative approaches to sustainability in higher education: The role of project-oriented learning. *Journal of Cleaner Production*, 232, 1008–1016.
- Freeman, R. E. (1984). *Strategic management: A stakeholder approach*. Boston: Pitman.
- Lo, H. C., Wong, K. K., & Wong, L. M. (2017). Teaching social responsibility in higher education: A case study. *Journal of Education and Learning*, 6(4), 220–230.
- Scott, W. R. (2001). *Institutions and organizations* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Vaismoradi, M., Turunen, H., & Bondas, T. (2013). Content analysis and thematic analysis: Implications for conducting a qualitative descriptive study. *Nursing & Health Sciences*, 15(3), 398–405.
- Wood, D. J. (1991). Corporate social performance revisited. *Academy of Management Review*, 16(4), 691–718.
- Faghihi, A., & Kaveh, S. (2018). Policy analysis with a process-oriented approach. *Modern Public Administration Quarterly*, 6(2), 73–91. (In Persian)
- Farzam-Nahad, F. (2024). *Design of a social responsibility policy-making model in higher education* (Doctoral dissertation). Islamic Azad University, Qazvin, Iran. (In Persian)
- Hajiha, H., & Sarafraz, M. (2014). The impact of social responsibility on university brand image. *Strategic University Studies Quarterly*, 7(2), 93–115.

- Hassasyeganeh, K., & Barzegar, H. (2012). The relationship between corporate social responsibility and financial reporting transparency. *Accounting and Auditing Research*, 19(3), 23–42. (In Persian)
- Khorsand, F., Naderipour, S., & Abbasi, N. (2021). Assessing validity and reliability in qualitative research. *Humanities Methodology Quarterly*, 12(3), 23–45. (In Persian)
- Nasr Esfahani, A., & Ebrahimi, N. (2019). Policy analysis with a data-driven approach. *Public Policy Quarterly*, 5(1), 65–78. (In Persian)
- Shabani, M., & Rajabzadeh, R. (2018). Fuzzy Delphi method in policy research. *Public Administration Research*, 10(2), 91–112. (In Persian)
- Shafiei, N., & Azizi, N. (2021). Challenges of institutionalizing social responsibility in Iranian universities. *Higher Education Quarterly*, 14(1), 51–70. (In Persian)

سال چهاردهم / پاییز ۱۴۰۴

مقاله پژوهشی

طراحی و اعتبارسنجی مدل خط‌مشی‌گذاری مسئولیت‌پذیری اجتماعی در بخش آموزش عالی

مهدی فرزاد نهاد^۱، حاجیه رجبی فرجاد^۲، جواد محرابی^۳

تاریخ دریافت: ۰۴/۵/۱، تاریخ تایید: ۰۴/۶/۱۲

DOI: 10.22034/scm.2025.536595.1930

چکیده

در دهه‌های اخیر، آموزش عالی با انتظاراتی فراتر از نقش‌های سنتی آموزش و پژوهش مواجه شده است. دانشگاه‌ها به‌عنوان نهادهایی کلیدی در جامعه دانش‌بنیان، باید در حل مسائل اجتماعی، ارتقای ارزش‌های مدنی و تحقق توسعه پایدار ایفای نقش کنند. با این حال، شواهد نشان می‌دهد که نظام آموزش عالی ایران فاقد مدل سیاست‌گذاری منسجم و بومی‌سازی شده برای نهادینه‌سازی مسئولیت‌پذیری اجتماعی است. از این رو، هدف این پژوهش طراحی و اعتبارسنجی یک مدل خط‌مشی‌گذاری برای مسئولیت‌پذیری اجتماعی در آموزش عالی ایران است. این مطالعه از نظر رویکرد، کیفی و از نظر هدف، کاربردی است. داده‌های پژوهش از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ۱۸ نفر از خبرگان آموزش عالی گردآوری و با روش تحلیل مضمون تحلیل شدند. در مرحله دوم، برای اعتبارسنجی مؤلفه‌های مدل، داده‌های کمی از طریق پرسشنامه در جامعه آماری شامل ۲۸۷ نفر از اعضای هیأت علمی جمع‌آوری شد و تحلیل عاملی تأییدی و مدل‌سازی معادلات ساختاری با نرم‌افزار Smart PLS انجام گرفت.

بر اساس یافته‌های کیفی، شش مضمون کلان در قالب ۲۶ مؤلفه اصلی شناسایی شد که عبارت‌اند از: سیاست‌گذاری کلان، نگرش فرهنگی، ساختارهای قانونی، ظرفیت‌سازی نهادی، پیوند دانشگاه با جامعه و تحقق دانشگاه توسعه‌گرا. در بخش کمی نیز، تمامی شاخص‌های پایایی، روایی همگرا و واگرا و برازش مدل (R^2 ، GOF و Q^2) در سطح قابل قبول تأیید شدند. مدل نهایی پژوهش نشان می‌دهد که مسئولیت‌پذیری اجتماعی تنها در صورتی نهادینه خواهد شد که به‌صورت یکپارچه در سیاست‌های کلان، ساختارهای قانونی، فرهنگ‌سازمانی و تعاملات اجتماعی دانشگاه‌ها تعبیه گردد. مدل پیشنهادی، ابزاری مفهومی و کاربردی برای سیاست‌گذاران، مدیران آموزش عالی و نهادهای ارزیاب محسوب می‌شود. **واژگان کلیدی:** مسئولیت‌پذیری اجتماعی، خط‌مشی‌گذاری عمومی، آموزش عالی، تحلیل مضمون، مدل‌سازی معادلات ساختاری.

^۱ دانشجوی دکتری رشته مدیریت دولتی-تصمیم‌گیری و خط‌مشی‌گذاری عمومی، گروه مدیریت دولتی، واحد قزوین دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران
mahdi.farzamnahad@iaui.ac.ir

^۲ دانشیار گروه مدیریت منابع انسانی، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران
hajieh_rajabi@yahoo.com. Iau.ir@0078710871

^۳ استادیار گروه مدیریت دولتی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران
Mehrabijavad@yahoo.com. Iau.ir@5089358184

طرح مسئله

در دهه‌های اخیر، نظام‌های آموزش عالی در سطح جهان با انتظارات روزافزونی مواجه شده‌اند که فراتر از مأموریت‌های سنتی آموزش و پژوهش را شامل می‌شود. رشد سریع جوامع دانش‌بنیان، تشدید بحران‌های اجتماعی و افزایش مطالبات عمومی، دانشگاه‌ها را ملزم کرده است که نقش فعال‌تری در توسعه پایدار، اخلاق اجتماعی و توانمندسازی شهروندان ایفا کنند (فیلهو و همکاران، ۲۰۱۹؛ تورس-وارگاس، ۲۰۲۰). این تغییر پارادایم موجب برجسته شدن مفهوم «مسئولیت‌پذیری اجتماعی در آموزش عالی» به‌عنوان یکی از محورهای کلیدی سیاست‌گذاری و تحول نهادی شده است.

در ایران، آموزش عالی با مجموعه‌ای از چالش‌های چندوجهی مواجه است. افزایش بیکاری فارغ‌التحصیلان، ضعف در پیوند صنعت و دانشگاه، پایین بودن کیفیت پژوهش‌ها در حل مسائل واقعی جامعه و فاصله گرفتن دانشگاه‌ها از رسالت اجتماعی خود، از مهم‌ترین معضلات این حوزه به شمار می‌روند. شواهد تجربی و مطالعات اخیر (شفیعی و عزیزی، ۱۴۰۰؛ رجیبیان و همکاران، ۱۴۰۱) نشان می‌دهد که چارچوب نظری، مدل اجرایی و نظام ارزیابی مشخصی برای مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشگاه‌های ایران وجود ندارد. اغلب رویکردهای موجود، الگوهای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها (CSR) را به‌صورت مستقیم به دانشگاه‌ها تعمیم می‌دهند، بدون توجه به ویژگی‌های نهادی، فرهنگی و مأموریت‌های خاص آموزش عالی (حبیبی و همکاران، ۱۳۹۷؛ چن و همکاران، ۲۰۱۹).

در سطح بین‌الملل، نهادهایی نظیر یونسکو از سال ۱۹۹۸ بر ضرورت بازتعریف نقش دانشگاه‌ها تأکید کرده‌اند؛ نقش‌هایی که شامل ارتقای ارزش‌های اخلاقی، پاسخگویی اجتماعی، پایداری محیط زیستی و پرورش شهروندانی آگاه و مسئول در قبال جامعه است. با ظهور مفهوم وظیفه سوم دانشگاه^۱، دانشگاه‌ها دیگر صرفاً محل تولید دانش نیستند، بلکه به‌عنوان کنشگران اجتماعی فعال باید در حل مسائل اجتماعی و فرهنگی مشارکت داشته باشند (ماسلین، ۲۰۲۲؛ ایتزکوویتز، ۲۰۲۳).

با این حال، سیاست‌گذاری عمومی در آموزش عالی ایران هنوز نتوانسته است این تحول را درک و ساختارسازی نماید. خط‌مشی‌ها در این حوزه عمدتاً واکنشی، فاقد بنیان‌های نظری پایدار و اغلب متأثر از ملاحظات سیاسی و مصلحتی هستند. چنین شرایطی، مانع از آن می‌شود

¹ Third Mission

که دانشگاه‌ها به یک چارچوب منسجم در زمینه مسئولیت‌پذیری اجتماعی دست یابند و میان ذی‌نفعان داخلی و بیرونی خود هم‌افزایی ایجاد کنند (فرح‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۸).

بر اساس آنچه تاکنون ارائه شد، این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش اصلی است که الگوی مطلوب خط‌مشی‌گذاری مسئولیت‌پذیری اجتماعی در بخش آموزش عالی ایران باید دارای چه ابعاد، مؤلفه‌ها و روابطی باشد تا ضمن پاسخگویی به الزامات فرهنگی و نهادی، زمینه‌ساز تحول اجتماعی و اثرگذاری واقعی دانشگاه‌ها گردد؟

پژوهش حاضر در تلاش است تا با بهره‌گیری از رویکردی ترکیبی، مدلی جامع و بومی‌سازی‌شده برای خط‌مشی‌گذاری مسئولیت‌پذیری اجتماعی طراحی و ارائه نماید؛ مدلی که بتواند هم نقش راهبردی برای مدیران و سیاست‌گذاران ایفا کند و هم در ارزیابی و مقایسه عملکرد دانشگاه‌ها مبنا قرار گیرد.

پیشینه تحقیق

مسئولیت‌پذیری اجتماعی، در دو دهه اخیر، به موضوعی محوری در پژوهش‌های مدیریت، آموزش عالی و سیاست‌گذاری عمومی تبدیل شده است. در ایران، عمده مطالعات انجام‌شده در این حوزه بیشتر به بررسی عوامل اثرگذار بر مسئولیت اجتماعی پرداخته‌اند. به‌عنوان نمونه، عباسی و فیضی (۱۳۹۲) تأثیر اخلاق حرفه‌ای را بر تعهد اجتماعی سازمانی بررسی کردند و بر نقش اخلاق فردی در ارتقاء تعهد اجتماعی تأکید داشتند. همچنین، فیاضی‌آزاد و همکاران (۱۳۹۶) نقش متغیرهای روان‌شناختی و فرهنگی را در شکل‌گیری رفتارهای مسئولانه در محیط‌های کاری تحلیل کردند. در کنار این تلاش‌ها، برخی مطالعات به پیامدهای مسئولیت‌پذیری اجتماعی پرداخته‌اند؛ مانند پژوهش مهلوجی و همکاران (۱۳۸۷) که ارتباط بین مسئولیت اجتماعی سازمان‌ها و رضایت مشتریان را موردبررسی قرار داد، یا تحقیق نویدی‌نکو و همکاران (۱۳۹۱) که نشان داد مسئولیت‌پذیری اجتماعی تأثیر مستقیمی بر وفاداری کارکنان دارد. از سوی دیگر، پژوهش‌هایی همچون کارهای حاجی‌ها و سرافراز (۱۳۹۳) و آقایی و کاظم‌پور (۱۳۹۵)، نقش مسئولیت اجتماعی را در بهبود تصویر برند و عملکرد سازمانی بررسی کردند. بخشی از تحقیقات داخلی نیز به افشای مسئولیت اجتماعی در قالب گزارشگری مالی توجه داشته‌اند. برای مثال، حساس‌یگانه و برزگر (۱۳۹۱؛ ۱۳۹۳) به نقش شفافیت مسئولیت اجتماعی در حسابداری پرداختند و کرمی و همکاران (۱۳۹۳) تأثیر آن را بر ارزش‌گذاری شرکت‌ها بررسی کردند. با وجود این تلاش‌ها، بیشتر این مطالعات در فضای

کسب‌وکار و شرکت‌های تجاری متمرکز بوده و کمتر به ویژگی‌های ساختاری، فرهنگی و مأموریتی نهاد آموزش عالی توجه داشته‌اند.

در حوزه بین‌المللی، پژوهش‌ها رویکردی ساختاریافته‌تر و عمیق‌تر به مسئولیت‌پذیری اجتماعی در آموزش عالی داشته‌اند. به‌عنوان نمونه، فیلهو و همکاران (۲۰۱۹) بر ضرورت نهادینه‌سازی مسئولیت‌پذیری اجتماعی در ساختار دانشگاهی تأکید کردند و آن را فراتر از فعالیت‌های داوطلبانه تلقی نمودند. ماسلین (۲۰۲۲) دانشگاه‌ها را نهادهایی معرفی می‌کند که باید از چارچوب سنتی آموزش و پژوهش فراتر روند و در حل مسائل اجتماعی، زیست‌محیطی و فرهنگی ایفای نقش کنند. ایتزکوویتز (۲۰۲۳) نیز با اشاره به ظهور «وظیفه سوم دانشگاه»، آن را ضرورتی اجتناب‌ناپذیر برای بقاء و مشروعیت اجتماعی دانشگاه‌ها می‌داند. از منظر آموزشی، لو و همکاران (۲۰۱۷) طراحی دروس مبتنی بر مسئولیت اجتماعی را عاملی کلیدی در پرورش شهروندان مشارکت‌جو و آگاه می‌دانند. کولهو و منیزز (۲۰۲۰) نیز پروژه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها را بستری برای یادگیری عملی و افزایش سرمایه اجتماعی دانشگاه‌ها معرفی کرده‌اند. در مقابل، چن و همکاران (۲۰۱۹) بر چالش‌های موجود در کشورهای درحال توسعه تأکید دارند؛ ازجمله ضعف در ارزیابی، فقدان مدل‌های بومی و نبود سیاست‌های یکپارچه برای هدایت دانشگاه‌ها در این زمینه.

با این حال، مرور دقیق مطالعات داخلی و خارجی نشان می‌دهد که پژوهش‌های داخلی عمدتاً به بررسی ابعادی پراکنده از مسئولیت‌پذیری اجتماعی پرداخته‌اند و فاقد نگرش کل‌نگرانه و رویکرد سیاست‌گذارانه نسبت به آموزش عالی هستند. از سوی دیگر، گرچه مطالعات بین‌المللی به تئوریزه‌سازی مناسبی در این زمینه دست یافته‌اند، اما مدل‌ها و راهکارهای آن‌ها به دلیل تفاوت‌های نهادی، فرهنگی و ساختاری، به‌صورت مستقیم در ایران قابل اجرا نیستند. همچنین، اغلب آن‌ها فاقد تمرکز بر نظام خط‌مشی‌گذاری عمومی به‌عنوان ابزار شکل‌دهنده و هدایت‌کننده مسئولیت اجتماعی در دانشگاه‌ها هستند.

بر این اساس، پژوهش حاضر تلاشی نوآورانه و مکمل برای پر کردن این خلأهاست. این پژوهش نه تنها با هدف طراحی یک مدل جامع و بومی‌سازی شده برای خط‌مشی‌گذاری مسئولیت‌پذیری اجتماعی در آموزش عالی انجام شده، بلکه سعی دارد با تلفیق مبانی نظری، شواهد تجربی و واقعیت‌های سیاست‌گذاری در ایران، الگویی راهبردی ارائه دهد که هم در

سطح مفهومی قابل دفاع باشد و هم در سطح عملیاتی، ابزار تصمیم‌سازی و ارزیابی برای سیاست‌گذاران آموزش عالی کشور فراهم آورد.

مرور نظری

هر پژوهش علمی، نیازمند چارچوبی نظری است که مسیر تحلیل را روشن، نظام مفهومی را مشخص و طراحی مدل را امکان‌پذیر کند. در این پژوهش که با هدف طراحی مدل خطمشی‌گذاری مسئولیت‌پذیری اجتماعی در آموزش عالی انجام شده، چارچوب نظری از تلفیق دو حوزه بنیادین شکل گرفته است:

۱. نظریه‌ها و مدل‌های مرتبط با خطمشی‌گذاری عمومی
۲. نظریه‌ها و رویکردهای مرتبط با مسئولیت‌پذیری اجتماعی سازمانی (با تمرکز بر آموزش عالی)

این تلفیق، امکان تحلیل دوگانه ساختار سیاست‌گذاری و محتوای اجتماعی مسئولیت‌پذیری را فراهم کرده و به طراحی مدلی چندبُعدی و بومی منتهی شده است.

در ادبیات سیاست‌گذاری عمومی، خطمشی به‌عنوان مسیر یا الگوی تصمیم‌گیری و اقدام عمومی تعریف می‌شود که دولت‌ها و نهادهای عمومی برای حل مسائل اجتماعی اتخاذ می‌کنند. در این میان، مدل‌ها و رویکردهای گوناگونی برای تبیین فرایند خطمشی‌گذاری ارائه شده‌اند. سه مدل کلیدی که در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته‌اند عبارت‌اند از: مدل فرآیندی، مدل سیستمی و مدل بررسی تلفیقی.

مدل فرآیندی، خطمشی‌گذاری را به‌صورت یک چرخه متوالی شامل شناسایی مسئله، تدوین سیاست، تصمیم‌گیری، اجرا و ارزیابی در نظر می‌گیرد. این مدل با ارائه ساختار گام‌به‌گام، امکان تحلیل ساختاری اقدامات سیاست‌گذاران را فراهم می‌سازد (فقیهی و کاوه، ۱۳۹۷).

مدل سیستمی، با الهام از نظریه سیستم‌های باز، خطمشی را واکنشی به ورودی‌های محیطی (نیازها، مطالبات، فشارهای اجتماعی و اقتصادی) تلقی می‌کند که از سوی نهادهای رسمی به خروجی‌های سیاستی تبدیل می‌شود (ساعدی، ۱۳۹۹). این مدل تأکید دارد که سیاست‌گذاری فرآیندی تعاملی با محیط است.

مدل بررسی تلفیقی (اتزیونی) ترکیبی از رویکرد عقلانی و تدریجی است. این مدل به‌ویژه در موقعیت‌هایی با پیچیدگی بالا، تصمیم‌گیری را مبتنی بر استفاده هم‌زمان از برنامه‌ریزی بلندمدت

و تعدیلات تدریجی پیشنهاد می‌کند. این ویژگی باعث می‌شود که مدل مذکور برای موضوعات چندسطحی مانند مسئولیت‌پذیری اجتماعی مناسب باشد (خوبرو و همکاران، ۱۳۹۸).

در حوزه مسئولیت‌پذیری اجتماعی نیز رویکردهای متعددی ارائه شده‌اند که سعی در تبیین وظایف سازمان‌ها نسبت به جامعه، محیط و ذی‌نفعان دارند. این نظریه‌ها از مدل‌های کلاسیک اقتصادی گرفته تا الگوهای اخلاقی، نهادی و مشارکتی را شامل می‌شوند.

یکی از پایه‌ای‌ترین مدل‌ها، هرم مسئولیت اجتماعی کارول است که مسئولیت‌های اقتصادی، قانونی، اخلاقی و بشردوستانه را به‌عنوان سطوح مکمل رفتار مسئولانه معرفی می‌کند. این مدل هنوز هم یکی از جامع‌ترین الگوهای مفهومی در حوزه مسئولیت اجتماعی سازمان‌ها به‌شمار می‌رود (کارول، ۱۹۹۱).

مدل وود نیز سه بُعد مهم را برای عملکرد اجتماعی سازمان در نظر می‌گیرد: اصول مسئولیت اجتماعی، فرآیندهای مدیریت مسئولیت و پیامدهای قابل‌مشاهده. این مدل دیدگاهی فرآیندی دارد و به‌خوبی با منطق سیاست‌گذاری ترکیب می‌شود (وود، ۱۹۹۱).

نظریه ذی‌نفعان^۱ که توسط فریمن مطرح شده، سازمان‌ها را در برابر طیفی وسیع از ذی‌نفعان (اعم از مشتریان، کارکنان، جامعه، دولت و محیط‌زیست) پاسخگو می‌داند. این نظریه زیربنای اخلاقی و اجتماعی بسیاری از استانداردهای مسئولیت‌پذیری است.

از منظر بین‌المللی، استاندارد ایزو ابعاد و اصول هفت‌گانه‌ای برای مسئولیت اجتماعی سازمان‌ها تعریف می‌کند که شامل: پاسخگویی، شفافیت، رفتار اخلاقی، احترام به منافع ذی‌نفعان، رعایت قانون، هنجارهای بین‌المللی و حقوق بشر است. این استاندارد در طراحی ابعاد مدل پژوهش حاضر مورد استفاده قرار گرفته است.

همچنین، نظریه نهادی (اسکات، ۲۰۰۶)، نقش ساختارهای رسمی و غیررسمی، ارزش‌های فرهنگی و فشارهای همگون‌ساز در شکل‌گیری رفتار سازمان‌ها را بررسی می‌کند. این نظریه کمک می‌کند تا مسئولیت‌پذیری اجتماعی در قالبی نهادمند و قابل نهادینه‌سازی تحلیل شود.

برآیند نظریه‌های خط‌مشی‌گذاری و مسئولیت‌پذیری اجتماعی، این امکان را فراهم می‌سازد که پدیده «مسئولیت‌پذیری اجتماعی در آموزش عالی» نه صرفاً به‌عنوان یک ارزش اخلاقی، بلکه به‌عنوان یک ضرورت ساختاری و سیاست‌گذارانه مورد تحلیل قرار گیرد.

^۱ Stakeholder Theory

از یک‌سو، مدل‌های خط‌مشی به پژوهشگر این امکان را می‌دهند که فرآیند تصمیم‌گیری در آموزش عالی را در قالب ساختارهای کلان، بازیگران مؤثر و جریان‌های قدرت بررسی نماید. از سوی دیگر، نظریه‌های مسئولیت اجتماعی، محتوای مورد انتظار از خط‌مشی‌ها را مشخص می‌سازند: چه نوع ارزش‌ها، چه حوزه‌هایی از پاسخگویی و چه معیارهایی برای موفقیت.

این تلفیق نظری منجر به شناسایی چهار بعد اصلی در مدل نهایی پژوهش شده است:

۱. بعد مدیریتی و ساختاری: شامل سیاست‌های سازمانی، منابع انسانی و ظرفیت‌های اجرایی برای پاسخگویی اجتماعی؛ ۲. بعد فرهنگی و اجتماعی: شامل باورها، نگرش‌ها، مشارکت اجتماعی و تعامل با جامعه محلی؛ ۳. بعد قانونی و حقوقی: شامل رعایت قوانین، چارچوب‌های حقوقی حاکم، شفافیت و التزام به قواعد رسمی و ۴. بعد اخلاقی و انسانی: شامل ارزش‌مداری، احترام به کرامت انسانی، انصاف و مسئولیت‌پذیری فردی و جمعی.

در مجموع، مفاهیم نظری این پژوهش بنیانی فراهم کرده تا با نگاهی کل‌نگر، راهبردی و بین‌رشته‌ای، مدلی طراحی شود که هم از نظر نظری قابل‌اتکا باشد و هم از حیث عملیاتی، پاسخ‌گوی نیازهای سیاست‌گذاران در حوزه آموزش عالی باشد.

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از حیث رویکرد، کیفی است و تلاش دارد با بررسی عمیق دیدگاه‌ها و تجربه‌های خبرگان، به شناسایی مؤلفه‌ها و ابعاد مدل خط‌مشی‌گذاری مسئولیت‌پذیری اجتماعی در آموزش عالی ایران بپردازد. رویکرد کیفی، با توجه به ماهیت اکتشافی موضوع و فقدان مدل‌های بومی در این حوزه، امکان تحلیل دقیق و زمینه‌محور را فراهم می‌سازد (نصر اصفهانی و ابراهیمی، ۱۳۹۸).

برای تحلیل داده‌های کیفی، از روش تحلیل مضمون استفاده شده است. تحلیل مضمون روشی مناسب برای شناسایی الگوها، مفاهیم و روابط معنایی در داده‌های متنی است و به پژوهشگر کمک می‌کند تا از خلال روایت‌های مشارکت‌کنندگان، به مقوله‌های نظری دست یابد (وسیم‌مرادی، ۲۰۱۳). این روش در پژوهش حاضر به صورت شش مرحله‌ای انجام شد: آشنایی با داده‌ها، تولید کدهای اولیه، جست‌وجوی مضامین، بازبینی مضامین، تعریف و نام‌گذاری مضامین و نگارش گزارش نهایی.

ابزار گردآوری داده‌ها، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بود. این مصاحبه‌ها بر اساس راهنمایی اولیه شامل سؤالات باز و انعطاف‌پذیر طراحی شدند و به گونه‌ای اجرا شدند که مشارکت‌کنندگان فرصت

بیان آزادانه تجارب، تحلیل‌ها و پیشنهادهای خود درباره مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشگاه‌ها را داشته باشند. سؤالات اولیه بر پایه مبانی نظری پژوهش و یافته‌های پیشینه طراحی شدند و طی جلسات مختلف مورد بازبینی و تعدیل قرار گرفتند.

جامعه آماری پژوهش را خبرگان حوزه آموزش عالی، سیاست‌گذاری عمومی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی تشکیل می‌دادند. برای انتخاب نمونه، از روش نمونه‌گیری هدفمند با رویکرد گلوله‌برفی استفاده شد. معیارهای انتخاب افراد شامل سابقه علمی یا اجرایی مرتبط، تجربه در حوزه سیاست‌گذاری دانشگاهی، آشنایی با مفاهیم CSR و فعالیت‌های اجتماعی دانشگاه‌ها بوده است. در مجموع، ۱۸ نفر از خبرگان برای مصاحبه انتخاب شدند که ترکیبی از استادان دانشگاه، مدیران کل وزارت علوم، کارشناسان ارشد برنامه‌ریزی آموزش عالی و متخصصان حوزه مسئولیت اجتماعی بودند.

مصاحبه‌ها به صورت حضوری، تلفنی و آنلاین انجام شد و میانگین زمان هر مصاحبه ۵۵ دقیقه بود. تمامی گفت‌وگوها با رضایت مشارکت‌کنندگان ضبط و سپس به صورت کامل پیاده‌سازی گردید. برای تحلیل داده‌ها، از نرم‌افزار MaxQDA استفاده شد که امکان کدگذاری نظام‌مند و مقایسه مضامین را فراهم می‌سازد.

برای اعتبارسنجی مضامین و ساختار مدل پیشنهادی، اطلاعات حاصله از توزیع پرسشنامه مستخرج از مدل طراحی‌شده از فازل اول (مصاحبه کیفی) در بین اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های آزاد اسلامی البرز با حجم نمونه ۲۸۷ پرسشنامه به صورت سالم در اختیار محقق قرار گرفته و با استفاده از مدل معادلات ساختاری و نرم‌افزار اسمارت پی. ال. اس مورد اعتبارسنجی قرار گرفت.

به منظور اطمینان از اعتبار و پایایی یافته‌ها در مرحله کیفی، از روش‌های متعددی استفاده شد. نخست، بازبینی توسط مشارکت‌کنندگان انجام شد و یافته‌های استخراج‌شده به برخی از مصاحبه‌شوندگان بازگردانده شد تا نظر اصلاحی یا تأییدی خود را ارائه دهند. دوم، از مثلث‌سازی تحلیلی استفاده شد و کدگذاری اولیه توسط دو پژوهشگر مستقل بازبینی شد تا از سوگیری فردی جلوگیری شود. سوم، مقایسه تطبیقی با متون و پژوهش‌های پیشین صورت گرفت تا هماهنگی یا تمایز مؤلفه‌های به‌دست‌آمده در متن واقعیت علمی بررسی شود. (خرسند و همکاران، ۱۴۰۰).

برای بررسی بخش دوم (اعتبارسنجی مدل) دو مرحله استفاده شده است: پایایی شاخص و روایی همگرا.

پایایی شاخص نیز خود توسط سه معیار موردسنجش قرار می‌گیرد:

(۱) الفای کرونباخ (۲) پایایی ترکیبی (۳) ضرایب بارهای عاملی.

روایی همگرا دومین معیاری است که برای برازش مدل‌های اندازه‌گیری در روش PLS به‌کاربرده می‌شود. معیار AVE نشان‌دهنده میانگین واریانس به اشتراک گذاشته بین هر سازه با شاخص‌های خود است. فورتل و لاکر معیار AVE را برای سنجش روایی همگرایی معرفی کرده‌اند و اظهار داشته‌اند در مورد AVE مقدار بحرانی ۰/۵ است بدین معنی که مقدار بالای ۰/۵ روایی همگرایی قابل‌قبول را نشان می‌دهد.

روش PLS برای ارزیابی مدل‌های معادلات ساختاری سه قسمت را تحت پوشش قرار می‌دهد: بخش ساختاری توسط اعداد معناداری t بررسی می‌شوند در صورتی که این اعداد از ۱/۹۶ بیشتر شود نشان از صحت رابطه بین سازه‌ها و در نتیجه تأیید فرضیه‌های پژوهش در سطح اطمینان ۹۵ درصد است.

R² معیاری است که برای متصل کردن بخش اندازه‌گیری و بخش ساختاری مدل‌سازی معادلات ساختاری به کار می‌رود و نشان از تأثیری دارد که یک متغیر برون‌زا بر یک متغیر درون‌زا می‌گذارد؛ هر چه مقدار R² مربوط به سازه‌های درون‌زای یک مدل بیشتر باشد نشان از برازش بهتر مدل است. چین (۱۹۹۷) سه مقدار ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ را سه مقدار ملاک برای مقادیر ضعیف، متوسط و قوی R² معرفی می‌کنند.

ارزیابی بخش کلی را توسط معیار GOF بررسی می‌کنیم، بدین معنی که توسط این معیار، محقق می‌تواند پس از بررسی بخش اندازه‌گیری و بخش ساختاری مدل کلی پژوهش خود، برازش بخش کلی را نیز کنترل نماید. معیار GOF توسط تننهاوس و همکاران (۲۰۰۴) ابداع گردید.

در مجموع، این روش‌شناسی چندمرحله‌ای و تلفیقی، به پژوهش اجازه داد تا ابتدا بر اساس داده‌های واقعی و دیدگاه خبرگان، ابعاد مسئولیت‌پذیری اجتماعی را شناسایی و طبقه‌بندی کرده و سپس مدلی معتبر، بومی‌شده و قابل‌انکاب برای خط‌مشی‌گذاری در آموزش عالی ایران طراحی و ارائه شود.

یافته‌ها

در این بخش از تحقیق، نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو قسمت تحلیل مضمون و تحلیل عاملی مدل ارائه شده است. ابتدا مدل مفهومی ارائه سپس در گام نهایی به اعتبارسنجی ابعاد و عناصر مدل پرداخته شده است.

الف) تحلیل مضمون

در گام نخست، با مرور دقیق متن مصاحبه‌ها، بیش از ۳۰۰ کد اولیه استخراج گردید. این کدها نمایانگر مفاهیمی بودند که شرکت‌کنندگان در رابطه با نقش اجتماعی دانشگاه، سیاست‌گذاری، چالش‌های نهادی، تعامل با جامعه، ارزش‌های اخلاقی و مسئولیت‌های فرهنگی بیان کرده بودند. همچنین، نتایج نشان داد ۵۰ شاخص مندرج در جدول فوق، مدل خط‌مشی گذاری مسئولیت‌پذیری اجتماعی در بخش آموزش عالی را تشکیل دادند.

بر اساس نتایج حاصل‌شده، ابعاد خط‌مشی‌گذاری مسئولیت‌پذیری اجتماعی در بخش آموزش عالی، سه بُعد اصلی عوامل مدیریتی و ساختاری، عوامل فرهنگی و اجتماعی و عوامل قانونی و حقوقی را در بر گرفت. این ابعاد در ۱۱ مؤلفه همچون؛ مدیریت یکپارچه، همسویی اجتماعی، ظاهرسازی اجتماعی، هماهنگی نهادی، توسعه فرهنگی، هم‌افزایی قانونی، تعهد اجتماعی، تقویت نظام قانونی، هم‌راستایی اجتماعی، تحول اجتماعی و پاسخگویی اجتماعی دسته‌بندی گردید. نتایج در جدول ۱، ارائه شده است.

جدول ۱- ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های خط‌مشی‌گذاری مسئولیت‌پذیری اجتماعی

در بخش آموزش عالی

ابعاد	مؤلفه	شاخص
مدیریت یکپارچه	مدیریت یکپارچه	هدف‌گذاری عمیق به لحاظ عملی بودن
		نظام ارزیابی عملکرد
		حاکمیت و رهبری مسئولیت‌پذیر
		هماهنگی بین مجریان و خط‌مشی‌گذاران
عوامل مدیریتی و ساختاری	هماهنگی نهادی	هماهنگی واحدها
		همکاری بین نهادی
		هم‌افزایی منابع
		تدوین سیاست‌های مشترک
		جهت‌گیری همسوی نهادی

ابعاد	مؤلفه	شاخص
	پاسخگویی اجتماعی	رویکردهای پاسخگو محوری
		ایجاد سازوکارهای بازخورد و مشارکت ذینفعان
		پاسخگویی به چالش‌ها و انتقادات
		گزارش‌دهی شفاف و منظم
		اعتقاد و الزام به جامعه
	همسویی اجتماعی	ارزشمند دیدن جامعه
		همسویی با فرهنگ بومی
		مشارکت فعال در پروژه‌های اجتماعی و فرهنگی
		ارتباط مؤثر با ذینفعان و جامعه
	ظاهرسازی اجتماعی	عوامل ارزشی و ایدئولوژیک
		لوث انگاری مسأله توجه به جامعه
		تبلیغات و بازاریابی اجتماعی
		برگزاری رویدادهای نمادین
		گزارش‌های غیرواقعی و اغراق‌آمیز
	توسعه فرهنگی	کنش‌های شعارگونه مدیران اجرایی
		فرهنگ‌سازی و آموزش
		آموزش و پرورش مبتنی بر ارزش‌های اجتماعی
		توسعه برنامه‌های آموزشی مبتنی بر نیازهای جامعه
عوامل فرهنگی و اجتماعی	هم‌راستایی اجتماعی	افزایش آگاهی عمومی
		سازگاری خط‌مشی‌ها با ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی
		شناخت نگرش‌ها و تمایلات و میزان پذیرش مجریان
		مشارکت در پروژه‌های اجتماعی فرهنگی
		ایجاد ارتباطات مؤثر با جامعه و ذینفعان
	تحول اجتماعی	نهادینه شدن مسئولیت‌های اجتماعی
		توسعه مهارت‌های اجتماعی و شهروندی
		پشتیبانی از نوآوری و کارآفرینی اجتماعی
		تحقیق و توسعه در زمینه مسائل اجتماعی
		تغییر نگرش و رفتار جامعه
	هم‌افزایی قانونی	ائتلاف اجرایی
		توسعه چارچوب‌های قانونی و سیاست‌گذاری
		شفافیت و پاسخگویی قانونی

شخص	مؤلفه	ابعاد
همکاری با نهادهای دولتی و خصوصی	تعهد اجتماعی	عوامل قانونی و حقوقی
اجتماعی سازی قوانین		
ترویج مسئولیت اجتماعی		
مشارکت فعال در خدمات اجتماعی و پروژه‌های جامعه‌محور		
گزارش‌دهی و ارزیابی عملکرد اجتماعی		
همبستگی با محیط		
بازنگری و اصلاح ضعف‌های قانونی	تقویت نظام قانونی	
تدوین و به‌روزرسانی قوانین و مقررات		
ایجاد سازوکارهای نظارتی و ارزیابی		
پیگردهای قانونی مؤثر		

با توجه به نتایج حاصل از مصاحبه با خبرگان و تدوین مضامین، مدل مفهومی تحقیق به شرح زیر قابل‌ارائه است:

شکل ۱- مدل مفهومی تحقیق

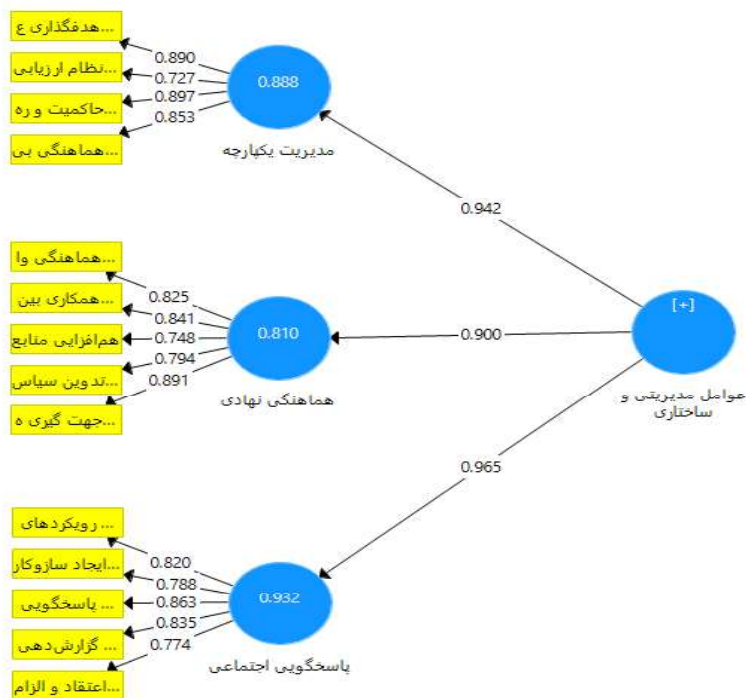
ب) تحلیل عاملی**۱. عوامل مدیریتی و ساختاری: شاخص کی. ام. او و آزمون بارتلت**

قبل از تحلیل عاملی تأییدی عوامل مدیریتی و ساختاری لازم است از طریق محاسبه ضریب کفایت نمونه‌گیری را مشخص کنیم آیا حجم نمونه تحقیق برای تحلیل عاملی تأییدی متغیر عوامل مدیریتی و ساختاری مناسب است؟ برای متغیر اخلاقی در قالب بخشی از سؤالات پرسش‌نامه این تحقیق موردسنجش قرار گرفت. نتایج حاصل از آزمون KMO-Bartlett در جدول ۲ نشان داده شده است. مقدار بیش از ۰/۵ آماره KMO بیانگر کفایت نمونه‌گیری بوده و سطح اطمینان صفر (۰/۰۰۰) برای آزمون بارتلت نیز نشان‌دهنده مناسب بودن مدل عاملی مورد استناد است که در این تحقیق مقدار آزمون KMO برابر با (۰/۹۰۰) شد. این عدد نشان‌دهنده درجه تناسب داده‌های مربوط به سازه عوامل مدیریتی و ساختاری برای اجرای تحلیل عاملی است.

جدول ۲. نتیجه آزمون بارتلت عوامل مدیریتی و ساختاری

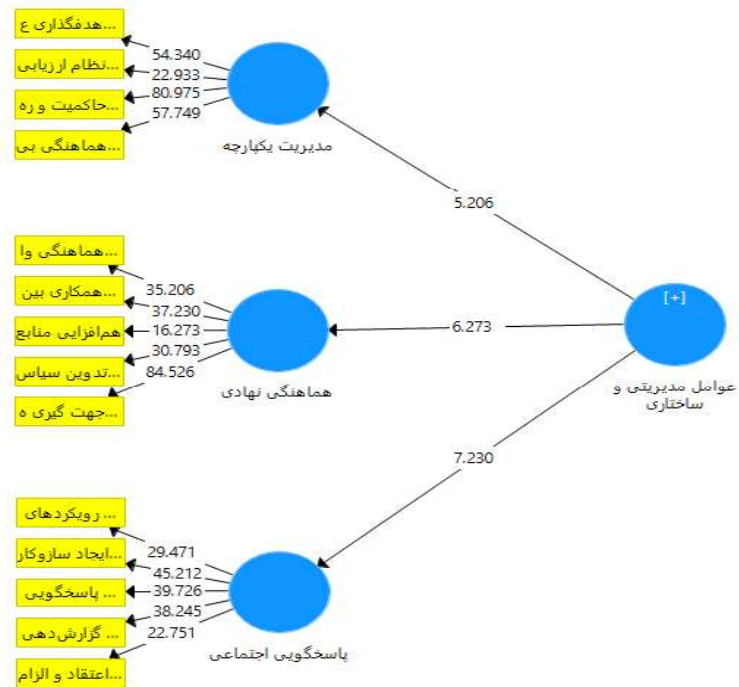
۰/۹۰۰		ضریب کفایت نمونه‌گیری (KMO)
۲۷۶۳/۱۲۹	کای اسکوئر	آزمون بارتلت
۲۵۳	درجه آزادی	
۰/۰۰۰	اعداد معناداری	

جهت بررسی اعتبار عوامل مدیریتی و ساختاری عاملی تأییدی مرتبه دوم استفاده شد. این مقیاس دارای ۳ مؤلفه با نام‌های مدیریت یکپارچه، هماهنگی نهادی و پاسخگویی اجتماعی است. به‌نحوی که برای مؤلفه‌ها سؤالات ردیف ۱ تا ۱۴ اختصاص داده شده است.

شکل ۲. مدل اندازه گیری عوامل مدیریتی و ساختاری در حالت ضرایب استاندارد (بار عاملی)

شکل ۲ در حالت مقدار تی (t) را نشان می دهد. نتایج در جدول به همراه پایایی ترکیبی آلفای کرونباخ و میانگین واریانس استخراج شده آمده است. نتایج نشان داد با توجه به مقدارهای بالای بار عاملی به دست آمده که بیشتر از ۰/۴ است و سطح معناداری کمتر از (۰/۰۵) قرار دارند، همچنین مقدار t آن از قدر مطلق ۱/۹۶ بیشتر است، می توان نتیجه گرفت که اعتبار سازه های تمامی سؤالات تأیید می شود. همچنین، مقادیر پایایی ترکیبی و آلفای کرونباخ نیز باید بیشتر از ۰/۷ باشد. همچنین، میانگین واریانس استخراج شده، اعتبار همگرایی را می سنجد و برای تمامی عوامل مدیریتی و ساختاری از ۰/۵ بالاتر است. در مجموع نتایج نشان از تأیید اعتبار و پایایی عوامل مدیریتی و ساختاری و سؤالات مربوط به آن دارد.

شکل ۳. مدل اندازه‌گیری عوامل مدیریتی و ساختاری در حالت مقادیر t (معناداری)

جدول ۳. نتایج تحلیل عاملی تأییدی برای عوامل مدیریتی و ساختاری

مؤلفه‌ها	میانگین واریانس استخراج شده	پایایی ترکیبی	آلفای کرونباخ
مدیریت یکپارچه	۰/۵۹۵	۰/۵۸	۰/۸۹۶
هماهنگی نهادی	۰/۶۰۲	۰/۷۷۴	۰/۸۲۶
پاسخگویی اجتماعی	۰/۵۲۹	۰/۸۲۹	۰/۸۱۳

توجه: تمامی بارهای عاملی در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنادار هستند.

۲. عوامل فرهنگی و اجتماعی: شاخص کی. ام. او و آزمون بارتلت عوامل فرهنگی و اجتماعی

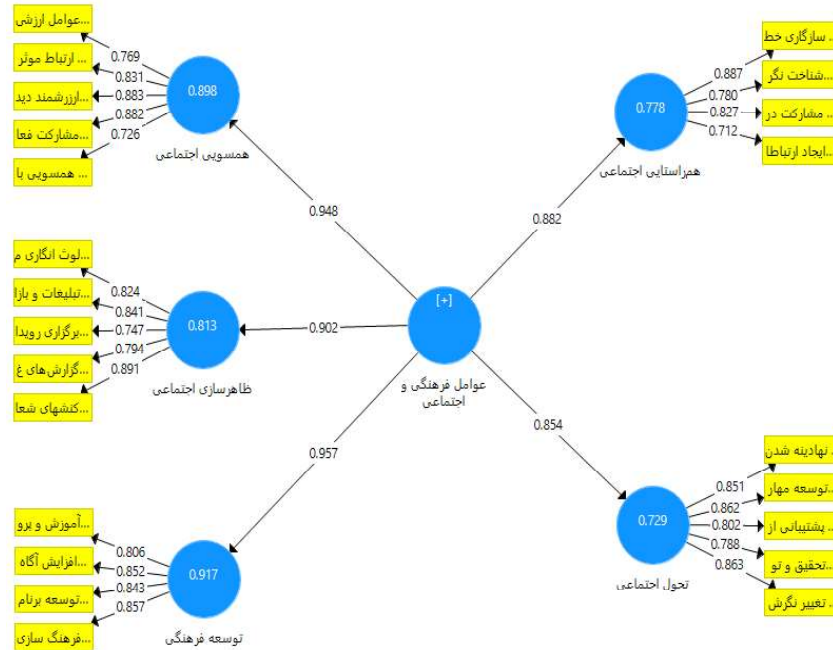
قبل از تحلیل عاملی تأییدی عوامل فرهنگی و اجتماعی لازم است از طریق محاسبه ضریب کفایت نمونه‌گیری را مشخص کنیم آیا حجم نمونه تحقیق برای تحلیل عاملی تأییدی عوامل

فرهنگی و اجتماعی مناسب است؟ نتایج حاصل از آزمون KMO-Bartlett در جدول ۴ نشان داده شده است. مقدار بیش از ۰/۵ آماره KMO بیانگر کفایت نمونه‌گیری بوده و سطح اطمینان صفر (۰/۰۰۰) برای آزمون بارتلت نیز نشان‌دهنده مناسب بودن مدل عاملی مورد استناد است که در این تحقیق مقدار آزمون KMO برابر با (۰/۷۵۴) شد. این عدد نشان‌دهنده درجه تناسب داده‌های مربوط به عوامل فرهنگی و اجتماعی برای اجرای تحلیل عاملی است.

جدول ۴. نتیجه آزمون بارتلت عوامل فرهنگی و اجتماعی

۰/۷۵۴		ضریب کفایت نمونه‌گیری (KMO)
۵۲۴/۳۶۵	کای اسکوئر	آزمون بارتلت
۱۵۷	درجه آزادی	
۰/۰۰۰	اعداد معناداری	

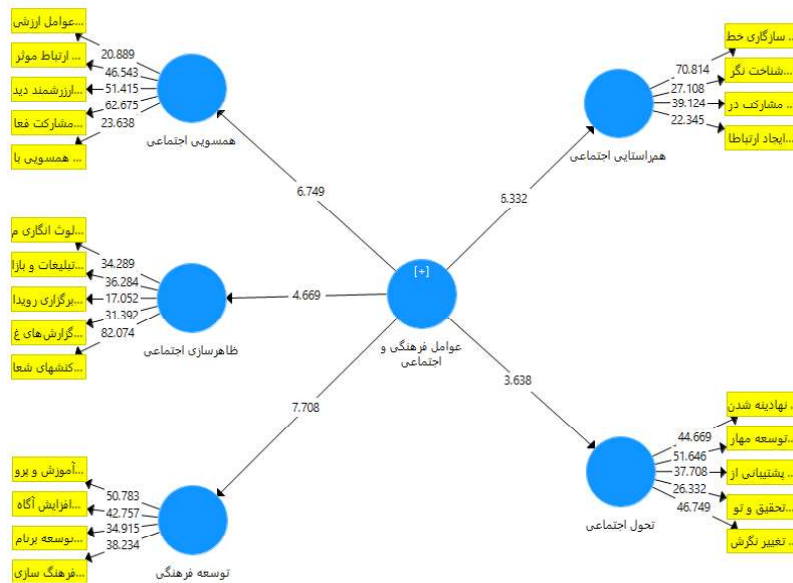
جهت بررسی اعتبار عوامل فرهنگی و اجتماعی از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم استفاده شد. این مقیاس دارای ۵ مؤلفه با نام‌های همسویی اجتماعی، ظاهرسازی اجتماعی، توسعه فرهنگی، هم‌راستایی اجتماعی و تحول اجتماعی و سؤالات ردیف ۱۵ تا ۳۷ را به خود اختصاص داده‌اند. شکل ۴ مدل اندازه‌گیری و شکل ۵ در حالت مقدار تی را نشان می‌دهد. نتایج در جدول به همراه پایایی ترکیبی آلفای کرونباخ و میانگین واریانس استخراج شده آمده است. نتایج نشان داد با توجه به مقدارهای بالا بار عاملی به دست آمده که بیشتر از ۰/۴ است و سطح معناداری کمتر از (۰/۰۵) قرار دارند، همچنین مقدار t آن از قدر مطلق ۱/۹۶ بیشتر می‌باشد، نتیجه می‌گیریم که اعتبار سازه‌های تمامی سؤالات تأیید می‌شود. بار عاملی تمامی سؤالات بالا همگی بیشتر از ۰/۴ دارند که اعتبار تمامی سؤالات بخش مربوط به عوامل فرهنگی و اجتماعی تأیید می‌شود. مقادیر پایایی ترکیبی و آلفای کرونباخ بیشتر از ۰/۷ است و همچنین میانگین واریانس استخراج شده و اعتبار همگرایی را می‌سنجد برای تمامی عوامل فرهنگی و اجتماعی از ۰/۵ بالاتر است. در مجموع نتایج نشان از تأیید اعتبار و پایایی به عوامل فرهنگی و اجتماعی و سؤالات مربوط به آن دارد.

شکل ۴. مدل اندازه‌گیری عوامل فرهنگی و اجتماعی در حالت ضرایب استاندارد (بار عاملی)

جدول ۵. نتایج تحلیل عاملی تأییدی عوامل فرهنگی و اجتماعی

مؤلفه‌ها	میانگین واریانس استخراج شده	پایایی ترکیبی	الفای کرونباخ
یکپارچگی سیستم‌های اطلاعاتی	۰/۵۶۴	۰/۷۴۸	۰/۷۹۶
اتوماسیون فرایندها	۰/۵۲۸	۰/۷۶۵	۰/۷۱۴
دسترسی به اطلاعات در زمان واقعی	۰/۵۵۴	۰/۷۵۴	۰/۷۰۵
تحلیل داده‌ها و هوش تجاری	۰/۵۳۵	۰/۷۱۷	۰/۷۶۵
پلتفرم‌های خدمات الکترونیکی	۰/۶۰۲	۰/۷۷۴	۰/۸۲۶

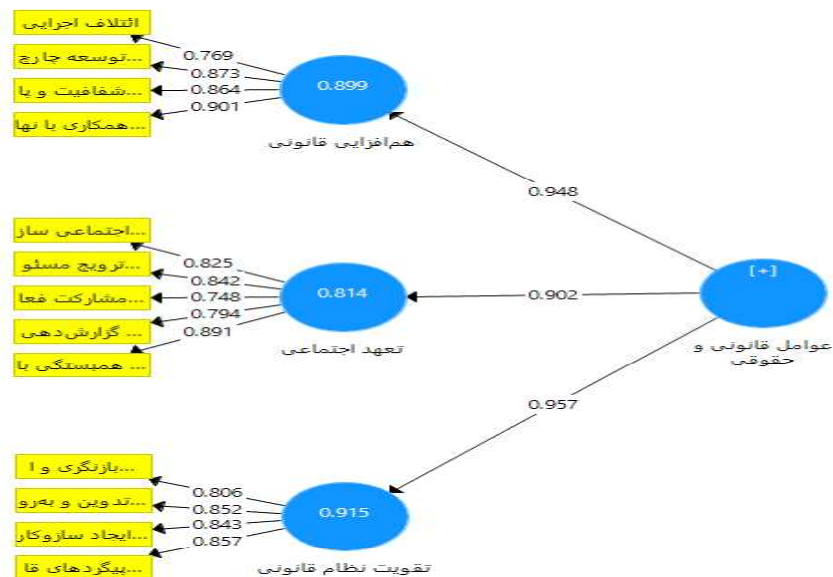
شکل ۵. مدل اندازه گیری عوامل فرهنگی و اجتماعی در حالت مقادیر t (معناداری)

۳. عوامل قانونی و حقوقی: شاخص کی. ام. او و آزمون بارتلت عوامل قانونی و حقوقی قبل از تحلیل عاملی تأییدی عوامل قانونی و حقوقی لازم است از طریق محاسبه ضریب کفایت نمونه گیری را مشخص کنیم آیا حجم نمونه تحقیق برای تحلیل عاملی تأییدی عوامل قانونی و حقوقی مناسب است؟ برای اصلاح قوانین و مقررات در قالب بخشی از سؤالات پرسش نامه این تحقیق موردسنجش قرار گرفت. نتایج حاصل از آزمون KMO-Bartlett در جدول ۶ نشان داده شده است. مقدار بیش از $0/5$ آماره KMO بیانگر کفایت نمونه گیری بوده و سطح اطمینان صفر ($0/00$) برای آزمون بارتلت نیز نشان دهنده مناسب بودن مدل عاملی مورد استناد است که در این تحقیق مقدار آزمون KMO برابر با ($0/944$) شد. این عدد نشان دهنده درجه تناسب داده های مربوط به عوامل قانونی و حقوقی برای اجرای تحلیل عاملی است.

جدول ۶. نتیجه آزمون بارتلت عوامل قانونی و حقوقی

ضریب کفایت نمونه‌گیری (KMO)		۰/۹۴۴
آزمون بارتلت	کای اسکوئر	۴۸۴۰/۰۰۸
	درجه آزادی	۵۹۵
	اعداد معناداری	۰/۰۰۰

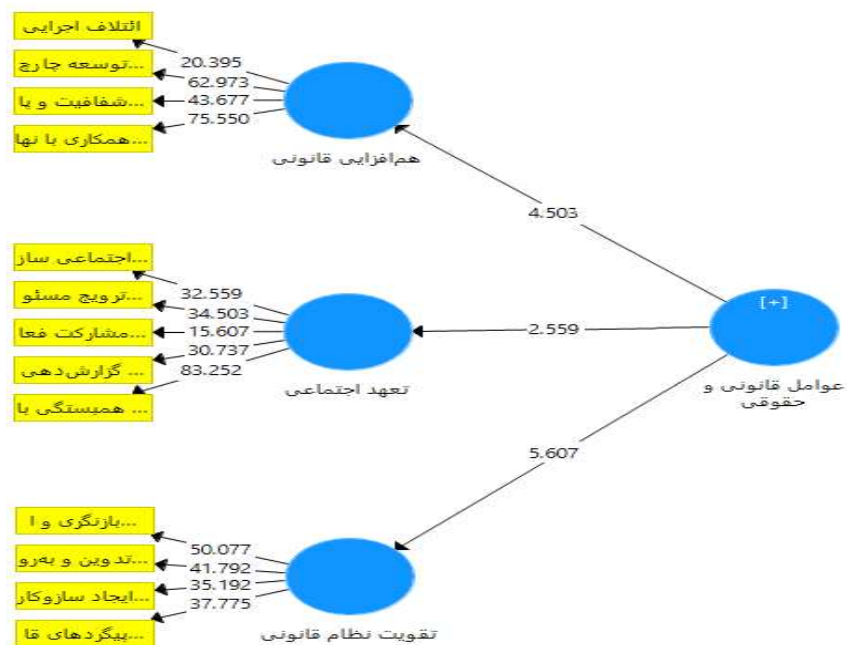
جهت بررسی اعتبار عوامل قانونی و حقوقی از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم استفاده شد. این مقیاس دارای ۳ مؤلفه با نام‌های هم‌افزایی قانونی، تعهد اجتماعی و تقویت نظام قانونی است. به‌نحوی که سؤالات ردیف ۶۴ تا ۷۸ مرتبط با این عوامل و مؤلفه‌ها است. شکل ۶ مدل اندازه‌گیری و شکل ۷ در حالت مقدار تی را نشان می‌دهد. نتایج در جدول به همراه پایایی ترکیبی آلفای کرونباخ و میانگین واریانس استخراج‌شده آمده است.

شکل ۶. مدل اندازه‌گیری اصلاح قوانین و مقررات در حالت ضرایب استاندارد (بار عاملی)

نتایج نشان داد با توجه به مقدارهای بالا بار عاملی به دست آمده که بیشتر از ۰/۴ است و سطح معناداری کمتر از (۰/۰۵) قرار دارند، همچنین مقدار t آن که از قدر مطلق ۱/۹۶ بیشتر

می باشد، نتیجه می گیریم که اعتبار سازه های تمامی سؤالات تأیید می شود. بار عاملی تمامی سؤالات بالا همگی بیشتر از ۰/۴ دارند که اعتبار تمامی سؤالات بخش مربوط به اصلاح قوانین و مقررات تأیید می شود. مقادیر پایایی ترکیبی و آلفای کرونباخ بیشتر از ۰/۷ است و همچنین، میانگین واریانس استخراج شده و اعتبار همگرایی را می سنجد برای تمامی مؤلفه های اصلاح قوانین و مقررات از ۰/۵ بالاتر است. در مجموع نتایج نشان از تأیید اعتبار و پایایی به اصلاح قوانین و مقررات و سؤالات مربوط به آن دارد.

شکل ۷. مدل اندازه گیری اصلاح قوانین و مقررات در حالت مقادیر t (معناداری)

جدول ۷. نتایج تحلیل عاملی تأییدی برای متغیر اصلاح قوانین و مقررات

مؤلفه ها	میانگین واریانس استخراج شده	پایایی ترکیبی	آلفای کرونباخ
هم افزایی قانونی	۰/۵۲۸	۰/۸۶۴	۰/۷۴۱
تعهد اجتماعی	۰/۶۱۲	۰/۷۱۴	۰/۷۳۵
تقویت نظام قانونی	۰/۵۰۵	۰/۷۴۵	۰/۷۱۷

بررسی مدل‌سازی معادلات ساختاری

بررسی برازش مدل در سه بخش برازش مدل‌های اندازه‌گیری، برازش مدل ساختاری و برازش مدل کلی انجام شده است:

الف) برازش مدل‌های اندازه‌گیری

برای بررسی برازش بخش اول یعنی برازش مدل‌های اندازه‌گیری سه مورد استفاده می‌شود: پایایی شاخص، روایی همگرا و روایی واگر^۱ (۱۹۹۹). پایایی شاخص نیز خود توسط سه معیار موردسنجش واقع می‌گردد: (۱) آلفای کرونباخ، (۲) پایایی ترکیبی و (۳) ضرایب بار عاملی.

پایایی شاخص

الف) آلفای کرونباخ

معیاری کلاسیک برای سنجش پایایی و سنجش‌های مناسب برای ارزیابی پایداری درونی (سازگاری درونی) محسوب می‌شود. در مورد پایداری درونی باید گفت که یکی از مواردی که برای سنجش پایایی در روش مدل‌سازی معادلات ساختاری به کار می‌رود، پایداری درونی مدل‌های اندازه‌گیری است. در حقیقت پایداری درونی نشانگر میزان همبستگی بین یک سازه و شاخص‌های مربوطه به آن است.

مقدار بالای واریانس تبیین شده بین سازه و شاخص‌هایش در مقابل خطای اندازه‌گیری مربوط به هر شاخص، پایداری درونی بالا را نتیجه می‌دهد. مقدار آلفای کرونباخ بالاتر از ۰/۷ بیانگر پایایی قابل قبول است. هرچند موس و همکاران (۱۹۹۸) در مورد متغیرهایی با تعداد سؤالات اندک، مقدار ۰/۶ را به‌عنوان سرحد ضریب آلفای کرونباخ معرفی کرده‌اند. بر این اساس، برابر با جدول ۸، مقادیر آلفای کرونباخ برای تمامی متغیرها از مقدار ۰/۷ بیشتر بوده و بیانگر پایایی قابل قبول است.

جدول ۸. مقادیر آلفای کرونباخ

مقدار آلفای کرونباخ	متغیر
۰/۷۵۸	عوامل مدیریتی و ساختاری
۰/۹۵۸	عوامل فرهنگی و اجتماعی
۰/۸۵۲	عوامل قانونی و حقوقی

^۱ - Hulland

(ب) پایایی ترکیبی (CR)

از آنجایی که معیار آلفای کرونباخ یک معیار سنتی برای تعیین پایایی سازه‌ها است، روش PLS معیار مدرن‌تری نسبت به آلفا به نام پایایی ترکیبی به کار می‌برد. این معیار توسط ورتس و همکاران (۱۹۷۴) معرفی شد و برتری آن نسبت به آلفای کرونباخ در این است که پایایی سازه‌ها نه به صورت مطلق بلکه با توجه به همبستگی سازه‌هایشان با یکدیگر محاسبه می‌گردد. در نتیجه برای سنجش بهتر پایایی در این روش، هر دوی این معیارها به کار برده می‌شوند. مقدار پایایی ترکیبی یک سازه از یک نسبت حاصل می‌شود که در صورت این کسر، واریانس بین یک سازه با شاخص‌هایش به اضافه مقدار خطای اندازه‌گیری می‌آید. در صورتی که مقدار آن برای هر سازه بالای ۰/۷ (نونیلی و بورستون^۱، ۱۹۹۴) شود، نشان از پایداری درونی مناسب برای مدل‌های اندازه‌گیری دارد. شایان ذکر است که معیار پایایی ترکیبی در مدل‌سازی معادلات ساختاری معیار بهتری از آلفای کرونباخ به شمار می‌رود. با عنایت به موارد فوق و با توجه به جدول ۹، مقدار تمامی متغیرهای بیش از ۰/۷ هستند، برازش مناسب مدل‌های اندازه‌گیری تأیید می‌شود.

جدول ۹. مقادیر پایایی ترکیبی

پایایی ترکیبی	متغیر
۰/۷۳۳	عوامل مدیریتی و ساختاری
۰/۸۲۱	عوامل فرهنگی و اجتماعی
۰/۷۱۴	عوامل قانونی و حقوقی

(پ) روایی همگرا

روایی همگرا دومین معیار است که برای برازش مدل‌های اندازه‌گیری در روش PLS به کار برده می‌شود. معیار AVE (میانگین واریانس استخراج شده) نشان‌دهنده میانگین واریانس به اشتراک گذاشته شده بین هر سازه با شاخص‌های خود است. به بیان ساده‌تر AVE میزان همبستگی یک سازه با شاخص‌های خود را نشان می‌دهد که هر چه این همبستگی بیشتر باشد، برازش نیز بیشتر است (۱۹۹۵) فورنل و لارکر^۲ (۱۹۸۱) معیار AVE را برای سنجش روایی همگرا معرفی و مقدار بحرانی را عدد ۰/۵ بیان داشتند؛ بدین معنی که مقدار میانگین واریانس استخراج شده بالای ۰/۵ روایی همگرای قابل قبول را نشان می‌دهند. با توجه به موارد گفته شده و جدول ۱۰، مقادیر تمامی میانگین واریانس استخراج شده از ۰/۵ بیشتر بوده و در نتیجه مدل آورده شده در این پژوهش از روایی همگرایی مناسبی برخوردار است.

¹ Nunnally & Bernsten² Fornell and Larcker

جدول ۱۰. مقادیر میانگین واریانس استخراج شده

مقدار میانگین واریانس استخراج شده	نام متغیر
۰/۶۱۳	عوامل مدیریتی و ساختاری
۰/۷۱۹	عوامل فرهنگی و اجتماعی
۰/۶۴۴	عوامل قانونی و حقوقی

ت) روایی واگرا

در نهایت روایی واگرایی سومین معیار سنجش برازش مدل‌های اندازه‌گیری در روش PLS است. روایی واگرایی در این روش از دو طریق سنجیده می‌شود: الف) روش‌های بارهای عاملی متقابل؛ (ب) روش فورنل و لارکر. در این تحقیق از روش دوم برای سنجش روایی واگرایی استفاده شده است. به‌زعم فورنل و لارکر روایی واگرایی وقتی در سطح قابل‌قبولی است که میزان میانگین واریانس استخراج شده برای هر سازه بیشتر از واریانس اشتراکی بین آن سازه و سازه‌های دیگر در مدل باشد.

جدول ۱۱. مقادیر روایی واگرایی

عوامل قانونی و حقوقی	عوامل فرهنگی و اجتماعی	عوامل مدیریتی و ساختاری	متغیر
		۰/۷۸۳	عوامل مدیریتی و ساختاری
	۰/۸۴۸	۰/۵۲۵	عوامل فرهنگی و اجتماعی
۰/۸۰۳	۰/۶۳۹	۰/۶۵۲	عوامل قانونی و حقوقی

ث) معیار مقادیر اشتراکی

کیفیت مدل‌های اندازه‌گیری در روش پی. ال. اس، با استفاده از معیار فوق ارزیابی می‌گردد این معیار نشان می‌دهد که چه مقدار از تغییرپذیری شاخص‌ها توسط سازه مرتبط با خود تبیین می‌شود. جدول ۱۲، مقادیر فوق را که حاصل خروجی نرم‌افزار است را نشان می‌دهد.

جدول ۱۲. مقادیر اشتراکی

مقادیر اشتراکی	متغیر
۰/۶۱۳	عوامل مدیریتی و ساختاری
۰/۷۱۹	عوامل فرهنگی و اجتماعی
۰/۶۴۴	عوامل قانونی و حقوقی

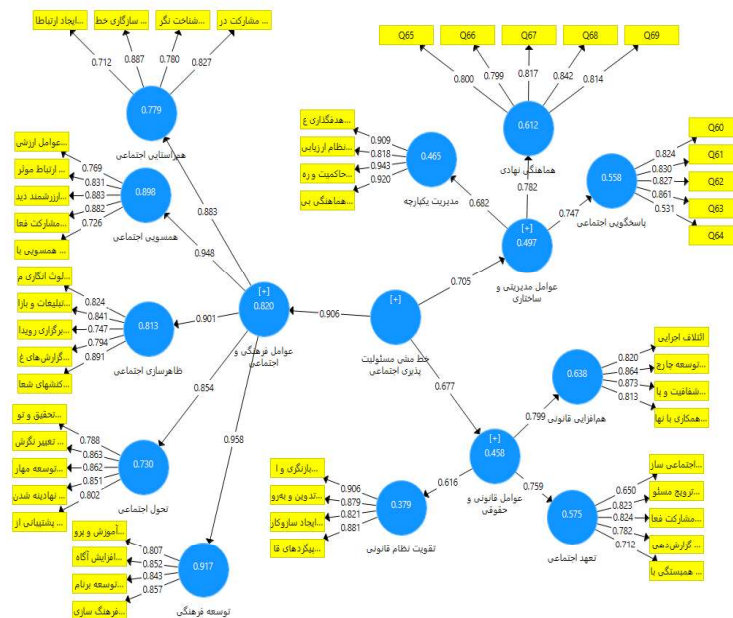
ج) مقادیر بار عاملی

شکل ۸، مقادیر بار عاملی را نشان می‌دهد. با توجه به این که مقادیر بار عاملی بایستی بالاتر از ۰/۴ و یا ۰/۵ باشد، می‌توان استنباط کرد که این شاخص نیز دارای معیارهای لازم است.

۱. معیارهای ارزیابی برازش بخش ساختار

الف) اعداد معناداری t

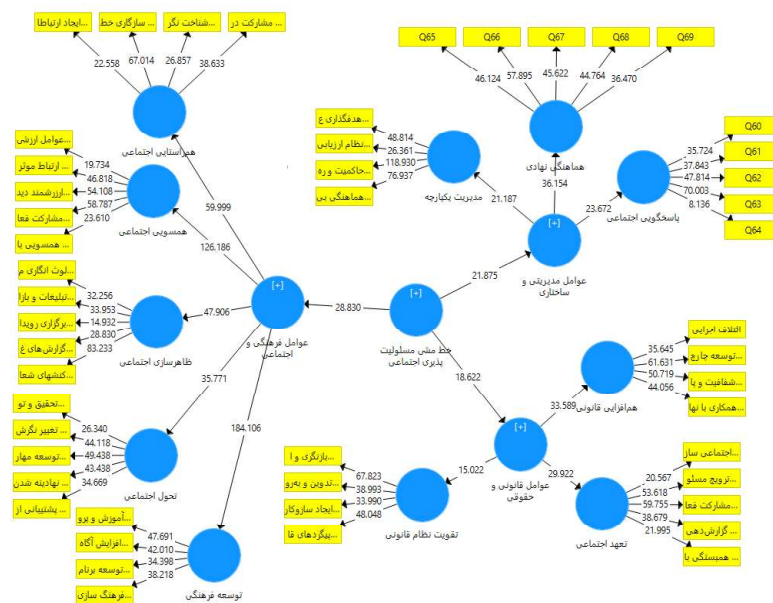
ابتدایی‌ترین معیار برای سنجش رابطه بین سازه‌ها در مدل بخش ساختاری، اعداد معناداری t است. در صورتی که مقدار این اعداد از ۱/۹۶ بیشتر شود، نشان از صحت رابطه بین سازه‌ها و در نتیجه پاسخ به سؤالات تحقیق در سطح اطمینان ۹۵٪ است. البته باید توجه داشت که اعداد t فقط صحت رابطه‌ها را نشان می‌دهند و شدت رابطه بین سازه‌ها را نمی‌توان با آن‌ها سنجید. برای این کار باید از معیار دیگری استفاده نمود. همان‌طور که در شکل ۸، مشخص است، ضرایب مربوط به مسیر بین متغیرها از مقدار ۱/۹۶ بیشتر است که معنادار بودن این مسیر و مناسب بودن مدل ساختاری را نشان می‌دهد.

شکل ۸. مدل معادلات ساختاری در حالت ضرایب مسیر

ب) معیارهای R²

دومین معیار برای بررسی برازش مدل ساختاری در یک پژوهش ضرایب R² مربوط به متغیرهای پنهان درون‌زای مدل است. R² معیاری است که برای متصل کردن بخش اندازه‌گیری و بخش ساختاری مدل‌سازی معادلات ساختاری به کار می‌رود و نشان از تأثیری دارد که نشان از تأثیر یک متغیر برون‌زا بر یک متغیر درون‌زا دارد. یکی از مزیت‌های اصلی روش اسمارت پی. ال. اس این است که این روش قابلیت کاهش خطاها در مدل‌های اندازه‌گیری و یا افزایش واریانس بین سازه‌ها و شاخص‌ها را دارد. چین (۱۹۹۸) سه مقدار ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ عنوان مقدار ملاک برای مقادیر ضعیف، متوسط و قوی در نظر گرفت (چین، ۱۹۹۸). با توجه به شکل ۹، مقادیر R² نشان از برازش مناسب مدل دارد.

شکل ۹. مدل معادلات ساختاری در حالت مقادیر معناداری بین متغیرهای تحقیق

جدول ۱۳. مقادیر R²

متغیر	مقادیر R ²
عوامل مدیریتی و ساختاری	۰/۱۹
عوامل فرهنگی و اجتماعی	۰/۳۳
عوامل قانونی و حقوقی	۰/۶۴

ب) معیار Q^2

این معیار توسط استون و گیزر (۱۹۷۵) معرفی شد. این معیار قدرت پیش‌بینی مدل را مشخص می‌سازد. به اعتقاد آن‌ها مدل‌هایی که دارای برازش بخش ساختاری قابل‌قبولی هستند، باید قابلیت پیش‌بینی شاخص‌های مربوط به سازه‌های درون‌زای مدل را داشته باشند. به این معنی که اگر در یک مدل، روابط بین سازه‌ها به درستی تعریف شده باشند، سازه‌ها قادر خواهند بود تا تأثیر کافی بر شاخص‌های یکدیگر گذاشته و از این راه فرضیه‌ها به درستی تأیید شوند. هنسلر و همکاران (۲۰۰۹) در مورد شدت قدرت پیش‌بینی مدل در مورد سازه‌های درون‌زا سه مقدار ۰/۰۲، ۰/۱۵ و ۰/۳۵ را تعیین نموده‌اند.

جدول ۱۴. نتیجه برازش

متغیر	SSO	SSE	1-SSE/SSO	نتیجه برازش
عوامل مدیریتی و ساختاری	۱۹۵	۲۶/۵۶۲	۰/۳۶۵۲	تأیید برازش
عوامل فرهنگی و اجتماعی	۱۲۴	۵۲/۵۲۴	۰/۲۵۴۸	تأیید برازش
عوامل قانونی و حقوقی	۱۳۶	۴۲/۴۵۲	۰/۳۶۹۸	تأیید برازش

ت) معیار افزونگی

این معیار از حاصل ضرب مقادیر اشتراکی سازه‌ها در مقادیر R^2 مربوط به آن‌ها به دست می‌آید و نشانگر مقدار تغییرپذیری شاخص‌های یک سازه درون‌زا است که از یک یا چندسازه‌ها برون‌زا تأثیر می‌پذیرد.

جدول ۱۵. مقادیر افزونگی

متغیر	مقادیر اشتراکی	مقادیر R^2	نتیجه
عوامل مدیریتی و ساختاری	۰/۶۱۳	۰/۷۱۹	۰/۴۴۰
عوامل فرهنگی و اجتماعی	۰/۷۱۹	۰/۶۴۴	۰/۴۶۳
عوامل قانونی و حقوقی	۰/۶۴۴	۰/۶۱۴	۰/۳۹۵

۲. معیارهای ارزیابی برازش بخش کلی (معیار GOF)

مقدار معیار GOF مربوط به بخش کلی مدل‌های معادلات ساختاری است. بدین معنی که توسط این معیار، محقق می‌تواند پس از بررسی برازش بخش اندازه‌گیری و بخش ساختاری

مدل کلی پژوهش، برآزش بخش کلی را نیز کنترل نماید. معیار فوق توسط تننهاوس و همکاران (۲۰۰۴) ابداع گردید و طبق فرمول زیر محاسبه می‌گردد:

$$\sqrt{\text{AveR}^2 \times (\text{Ave of communalities})}$$

به‌طوری که میانگین نشانه میانگین مقادیر اشتراکی هر سازه بوده و Ave R^2 سازه‌های درون‌زای مدل است. نتیجه عملیات فرمول فوق نشان می‌دهد که مقدار فرمول فوق، ۰/۲۵۹ است. در نتیجه با توجه به سه مقدار ۰/۰۱، ۰/۲۵ و ۰/۳۶ که به‌عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای GOF معرفی شده است و حصول ۰/۲۵۹ نشان از برآزش متوسط مدل کلی است.

نتیجه‌گیری و بحث

هدف اصلی این پژوهش، طراحی یک مدل خط‌مشی‌گذاری برای نهادینه‌سازی مسئولیت‌پذیری اجتماعی در آموزش عالی ایران بود. با بهره‌گیری از روش کیفی و تحلیل مضمون مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ۱۸ تن از خبرگان حوزه آموزش عالی و سیاست‌گذاری، در کنار اعتبارسنجی ساختار مدل از طریق روش معادلات ساختاری، در نهایت مدلی مفهومی با شش مضمون کلان و ۲۶ مؤلفه محوری طراحی و تثبیت گردید.

پاسخ به سؤال اصلی پژوهش - این که «چه ابعاد، مؤلفه‌ها و روابطی برای طراحی یک الگوی خط‌مشی‌گذاری مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشگاه‌های ایران ضروری است؟» - بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، چنین است:

مسئولیت‌پذیری اجتماعی در آموزش عالی، پدیده‌ای میان‌رشته‌ای و چندبُعدی است که نیازمند سیاست‌گذاری کلان، فرهنگ‌سازی سازمانی، سازوکارهای قانونی، راهبردهای اجرایی، تعامل با ذی‌نفعان و چشم‌انداز توسعه‌گراست. همچنین، هیچ‌کدام از این ابعاد به‌تنهایی نمی‌توانند تحقق عملیاتی این مفهوم را تضمین کنند؛ بلکه تحقق مسئولیت اجتماعی، حاصل هم‌افزایی نظام‌مند بین اجزا و تعبیه آن در ساختار حکمرانی آموزش عالی است.

یافته‌های این پژوهش هم‌راستا با نظریه‌های کلیدی مطرح‌شده در چارچوب نظری تحقیق هستند. مطابق با نظریه ذی‌نفعان (فریدمن، ۱۹۸۴)، نتایج نشان داد که دانشگاه تنها به دولت پاسخگو نیست، بلکه باید نیازهای جامعه، خانواده‌ها، صنعت، محیط‌زیست و نهادهای مدنی را نیز لحاظ کند. نتایج مؤید نظریه نهادی اسکات (۲۰۰۱) نیز هست؛ بدین معنا که مسئولیت اجتماعی تنها از مسیر قانون‌گذاری تحقق نمی‌یابد، بلکه باید در قالب هنجارها، ارزش‌ها و

باورهای درون سازمانی نهادینه گردد. از منظر مدل کارول (۱۹۹۱)، یافته‌ها تأیید کردند که مسئولیت اجتماعی در دانشگاه باید ترکیبی از مسئولیت‌های اقتصادی (اشتغال‌پذیری دانش‌آموختگان)، قانونی (پاسخگویی نهادی)، اخلاقی (انصاف آموزشی) و بشردوستانه (مشارکت در رفاه عمومی) را دربر بگیرد. همچنین، یافته‌های مدل با رویکرد سیستمی خط‌مشی‌گذاری هماهنگ بود؛ زیرا این مدل تلاش دارد تا ورودی‌های اجتماعی (نیازهای جامعه) را به خروجی‌های سیاستی (راهبردهای دانشگاه) تبدیل کند.

یافته‌های پژوهش حاضر، از جهاتی با مطالعات پیشین هم‌راستا و از جنبه‌هایی نیز نوآورانه و متمایز است: در سطح داخلی، بیشتر مطالعات (مانند شفیعی و عزیز، ۱۴۰۰؛ حاجی‌ها و سرافراز، ۱۳۹۳؛ حساس‌یگانه و برزگر، ۱۳۹۱) تمرکز خود را بر مسئولیت اجتماعی در سازمان‌ها یا بنگاه‌ها قرار داده‌اند و به ابعاد فرهنگی و سیاست‌گذارانه آموزش عالی کمتر توجه داشته‌اند. پژوهش حاضر با محور قرار دادن آموزش عالی، خلأ سیاست‌گذاری اجتماعی در دانشگاه‌ها را برجسته کرده است. در سطح خارجی، نتایج با یافته‌های فیلهو و همکاران (۲۰۱۹)، لو و همکاران (۲۰۱۷) و کولهو و منیزز (۲۰۲۰) که بر لزوم مشارکت فعال دانشگاه‌ها در حل مسائل جامعه تأکید داشتند، هم‌راستاست. با این حال، پژوهش حاضر با طراحی مدلی بومی و اقتباس‌نشده، گامی فراتر برداشته و پیشنهادهایی مشخص برای ایران ارائه داده است. برخلاف بسیاری از مدل‌های CSR که از فضای شرکت‌های خصوصی وارد آموزش عالی شده‌اند، مدل پیشنهادی این پژوهش، مبتنی بر تحلیل کیفی دیدگاه‌های خبرگان بومی، بافت فرهنگی کشور و ساختار خط‌مشی‌گذاری دولتی در ایران است.

پژوهش حاضر، به‌عنوان یکی از نخستین تلاش‌های سیاست‌محور در حوزه مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه‌ها در ایران، دارای چند نوآوری کلیدی است: ۱. بهره‌گیری از روش تحلیل مضمون در استخراج مؤلفه‌ها با مشارکت مستقیم خبرگان؛ ۲. طراحی مدل مفهومی با لایه‌بندی منطقی از سطح سیاست‌گذاری تا کنش اجتماعی؛ ۳. استفاده از دلفی فازی برای ارزیابی هم‌زمان اهمیت و اجماع نظری و ۴. ارائه مدلی که نه صرفاً نظری، بلکه کاربردی و توصیه‌پذیر برای دستگاه‌های سیاست‌گذار مانند وزارت علوم، شورای عالی انقلاب فرهنگی و مدیران دانشگاهی است.

مسئولیت‌پذیری اجتماعی، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر برای بقای اخلاقی، مشروعیت عمومی و کارآمدی نهادی دانشگاه‌هاست. در شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران، بدون طراحی

سیاست‌هایی منسجم و بومی‌سازی شده در این حوزه، امکان تحقق توسعه انسانی پایدار از مسیر آموزش عالی فراهم نخواهد شد. مدل پیشنهادی این پژوهش، پاسخی علمی، بومی و عمل‌گرایانه به این نیاز بنیادین است.

منابع:

- حاجی‌ها، ح.، و سرافراز، م. (۱۳۹۳). تأثیر مسئولیت اجتماعی بر تصویر برند دانشگاهی. *فصلنامه مطالعات راهبردی دانشگاهی*، ۷(۲)، ۹۳-۱۱۵.
- حساس‌یگانه، ک.، و برزگر، ح. (۱۳۹۱). رابطه مسئولیت اجتماعی شرکت با شفافیت گزارشگری مالی. *پژوهش‌های حسابداری و حسابرسی*، ۱۹(۳)، ۲۳-۴۲.
- خرسند، ف.، نادری‌پور، س.، و عباسی، ن. (۱۴۰۰). سنجش اعتبار و پایایی در پژوهش‌های کیفی. *فصلنامه روش‌شناسی علوم انسانی*، ۱۲(۳)، ۲۳-۴۵.
- شعبانی، م.، و رجب‌زاده، ر. (۱۳۹۷). روش دلفی فازی در پژوهش‌های سیاست‌گذاری. *پژوهش‌های مدیریت دولتی*، ۱۰(۲)، ۹۱-۱۱۲.
- شفیعی، ن.، و عزیزی، ن. (۱۴۰۰). بررسی چالش‌های نهادینه‌سازی مسئولیت اجتماعی در دانشگاه‌های ایران. *فصلنامه آموزش عالی*، ۱۴(۱)، ۵۱-۷۰.
- فرزام‌نهاد، ف. (۱۴۰۳). *طراحی مدل خط‌مشی‌گذاری مسئولیت‌پذیری اجتماعی در بخش آموزش عالی*. رساله دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی قزوین.
- فقیهی، ع.، و کاوه، س. (۱۳۹۷). تحلیل خط‌مشی‌های عمومی با رویکرد فرآیندی. *فصلنامه مدیریت دولتی نوین*، ۶(۲)، ۷۳-۹۱.
- نصر اصفهانی، ع.، و ابراهیمی، ن. (۱۳۹۸). تحلیل سیاستی با رویکرد داده‌بنیاد. *فصلنامه خط‌مشی‌گذاری عمومی*، ۵(۱)، ۶۵-۷۸.

- Carroll, A. B. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business Horizons*, 34(4), 39-48.
- Coulhou, F., & Menezes, I. (2020). University-community engagement and social responsibility: A cross-European comparative perspective. *International Review of Education*, 66(3), 337-360.
- Filho, W. L., Shiel, C., & do Paço, A. (2019). Implementing and operationalising integrative approaches to sustainability in higher education: The role of project-oriented learning. *Journal of Cleaner Production*, 232, 1008-1016.
- Freeman, R. E. (1984). *Strategic management: A stakeholder approach*. Boston: Pitman.
- Lo, H. C., Wong, K. K., & Wong, L. M. (2017). Teaching social responsibility in higher education: A case study. *Journal of Education and Learning*, 6(4), 220-230.

- Scott, W. R. (2001). *Institutions and organizations* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Vaismoradi, M., Turunen, H., & Bondas, T. (2013). Content analysis and thematic analysis: Implications for conducting a qualitative descriptive study. *Nursing & Health Sciences*, 15(3), 398–405.
- Wood, D. J. (1991). Corporate social performance revisited. *Academy of Management Review*, 16(4), 691–718.
- Faghihi, A., & Kaveh, S. (2018). Policy analysis with a process-oriented approach. *Modern Public Administration Quarterly*, 6(2), 73–91. (In Persian)
- Farzam-Nahad, F. (2024). *Design of a social responsibility policy-making model in higher education* (Doctoral dissertation). Islamic Azad University, Qazvin, Iran. (In Persian)
- Hajiha, H., & Sarafraz, M. (2014). The impact of social responsibility on university brand image. *Strategic University Studies Quarterly*, 7(2), 93–115.
- Hassasyeganeh, K., & Barzegar, H. (2012). The relationship between corporate social responsibility and financial reporting transparency. *Accounting and Auditing Research*, 19(3), 23–42. (In Persian)
- Khorsand, F., Naderipour, S., & Abbasi, N. (2021). Assessing validity and reliability in qualitative research. *Humanities Methodology Quarterly*, 12(3), 23–45. (In Persian)
- Nasr Esfahani, A., & Ebrahimi, N. (2019). Policy analysis with a data-driven approach. *Public Policy Quarterly*, 5(1), 65–78. (In Persian)
- Shabani, M., & Rajabzadeh, R. (2018). Fuzzy Delphi method in policy research. *Public Administration Research*, 10(2), 91–112. (In Persian)
- Shafiei, N., & Azizi, N. (2021). Challenges of institutionalizing social responsibility in Iranian universities. *Higher Education Quarterly*, 14(1), 51–70. (In Persian)